सुस्वागतम्

उदयोन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षक

डॉ. वसुंधा विनोद देव

DR.VASUDHA V. DEO
ASSOCIATE PROFESSOR
GOVT COLLEGE OF EDUCATION AKOLA Please also read my articles on Chinmayasanskar.com

लेखन कौशल्ये लेखन प्रकार

आस्वाद व रसग्रहण लेखन

1. शब्दसौंदर्य – शब्दातून श्रुती,रूप,रस स्पर्श गंध, हया संवेदना जागृत होउन तसेच शब्दालंकारामुळे नाद सौंदर्य निर्माण होते.
2. अर्थ सौंदर्य – लेखनातून जो आशय व्यक्त होतो त्याचे सौंदर्य
3. भाव सौंदर्य – लेखनातून विविध भावाची अभिवयक्ती व अनुभूती होणे.

आस्वाद व रसग्रहण लेखन

4. कल्पनासौंदर्य – इंद्रियगोचर नसलेल्या बाबीसंदर्भात तिच्या अनुपस्थितीत नाविन्य पूर्णरितीने त्या बाबीसंबंधी मानसिक चित्र रेखाटने हयाला कल्पना म्हणतात.

आस्वाद व रसग्रहण लेखन

5. शैली सौंदर्य – लिहण्याची पध्दती , ढंग – शैलीनुसार भावात्मक विचारात्म, वर्णनात्मक

नाटकाची , कादंबरीची कथलेखनाची ,वीरकाव्याची इ. शैली

आस्वाद व रसग्रहण लेखन

5. शैली सौंदर्य – लिहण्याची पध्दती , ढंग – शैलीनुसार भावात्मक विचारात्म, वर्णनात्मक

नाटकाची , कादंबरीची कथलेखनाची ,वीरकाव्याची इ. शैली

6. अलंकार सौंदर्य – शब्दांलंकार व अर्थालंकारातून भाषेत निर्माण होणारे सौंदर्य.

21. निबंध लेखन

निबंध लेखनाच्या क्षमता:

1. दुसऱ्यास सांगावा असा भाव दृष्टिकोन.
2. निरीक्षण, अवलोकन, वाचन, जीवनानुभव
3. भाषाप्रभूत्व, शब्दसंपत्ती, वाक्यप्रभुत्व

21. निबंध लेखन

निबंध लेखनाच्या क्षमताः

4. भाषेला आशयानुसार वेगवेगळया शैलीत व्यक्त करण्याची क्षमता.
5. कल्पनाशक्ती
6. विचारशक्ती व तर्कशक्ती

वर्णनात्मक निबंध

- परीचित बाबींचे वर्णन
- सूक्ष्म अवलोकन शक्तीची गरज
- संवेदनशीलता आवश्यक
- विषयाबाबत मानसिक प्रक्रिया.

2. विवेचनात्मक निबंध

विवेचनात्मक निबंधात एखाद्या विषयावर तर्कसंगत, योग्य पुस्तकाच्या मदतीने, विवेचन असते. प्रौढ, प्रमाणित, सुस्पष्ट, प्रवाही भाषेचा उपयोग करणे आवश्यक असते.

3. आत्मकथानात्मक किंवा मनोगत व्यक्त करणारा निबंध :

या प्रकारचा निबंध अन्य व्यक्ती वा विद्यार्थ्यांच्या जीवनातील एखाद्याा अंशांषी संबंधित असतो. विद्यार्थ्याला त्याच्या जीवनाच्या एखाद्या अंशावर (उदा. माझे स्वप्न)वा स्वतःला एखादी जीवित वा भौतिक बाब कल्पून मनोगत व्यक्त करावयाचे असते. उदाहरणार्थ एखाद्या किल्ल्याचे आत्मवृत्त. अशा प्रकारच्या निबंधातून त्याचा जीवनविषयक दृष्टिकोन, कल्पनाशक्ती, त्याची संवेदनशीलता, त्याचा मानसिक स्तर व्यक्त होत असतो.

4. कल्पनात्मक निबंध

कल्पनात्मक निबंधातून विद्यार्थ्यांच्या सृजनशीलतेचा परीचय होत असतो. अशा प्रकारच्या निबंधात विद्यार्थ्याला एखादी भूमिका दिली जाते. व त्या भूमिकेतून कल्पनाशक्तीच्या माध्यमातून स्वतःचे विचार, भाव वा दृष्टिकोन व्यक्त करावा लागतो. उदाहरणार्थ – मी राष्ट्रपती झालो तर !, मला एक लाख रूपये मिळले तर इत्यादी.

5. समीक्षात्मक निबंध

समीक्षात्मक वा रसग्रहणात्मक निंध. समीक्षात्मक निबंधात साहित्य कृतीचे गुण –दोष, भाव, शैली, इत्यादीबाबत निश्चित निकषांच्या आधारे समीक्षण केले जाते. असे समीक्षण करीत असताना विद्यार्थ्यांची रसिकता, गुणग्राहकता, विवेचक बुध्दी, सहदयाता इत्यादी क्षमता उपयोगी पडत असतात. साधारणपणे उच्च वर्गात, महाविद्यालयीन वा विश्वविद्यालयीन स्तरावर अशा प्रकारचे लेखन केले जाते.

6. माहितपर निबंध वा लेख

साहित्याचे दोन प्रमुख प्रकार आहेत –

1. ललित साहित्य

2. ज्ञानात्मक वा महितीपर साहित्य.

महितीपर निबंधात एखाद्या विषयाबाबत शास्त्रीय वा अन्य प्रकारची माहिती मिळवून , तिचे पूर्वनिश्चित दृष्टिकोनातून संकलन वा संपादन करून तिचे निबंधात रूपांतर केले जाते. माहितीपर निबंधात माहितची अचूकता, तिची तर्कसंगत मांडणी, व भाषेची सुस्पष्टता हे गुण आवश्यक असतात.

7. लघुनिबंध.

लघु निबंधात लेखक एखाद्या विषयावर वत:चे हलक्याफुलक्या भाषेत व्यक्त करीत असतो. अशा निबंधात लेखकाच जीवनाविषयक पध्दत या दुसऱ्याला कळेल व आकर्षण वाटेल अशा भाषेत मांडण्याची पध्दती या दोन गुणांना फार महत्त्व असते. शालेय स्तरावर सहसा अशा प्रकारचे निबंध लेखन करून घेतले जात

निबंधाची पूर्वतयारी

1. विषय विद्यार्थ्यांच्या अनुभवाशी निगडित
2. वर्गात चर्चा/विद्यार्थ्याकडून विविध मुद्दे/उपमुद्दे काढून घ्यावे संकलन करावे.
3. निबंध रचनेबाबत चर्चा – प्रारंभ, मध्य, अंत
4. विद्यार्थ्यांना लेखनाचे स्वातंत्र्य द्यावे/व्याप्तीची पूर्वकल्पना.
5. मूल्यमापन/विद्यार्थ्यांशी वैयक्तिक व सामूहिक स्तरावर चर्चा
6. उत्कृष्ट निबंधाचे वाचन.

लेखन दोषाची कारणे

1. शारीरिक दोष : विद्यार्यिास लेखन साहितय न धरता येणे वा दृष्टिदोष असणे.
2. मानसिक दोषः विद्यार्थ्यांचा आवश्यक मानसिक, बौध्दिक विकास झालेला नसणे, तो मतिमंद असणे.
3. योगय नमुन्याचा अीाव 5 चांगले लेखन कार्य करण्यासाठी जयाचे अनुकरण करावयाचे ते साहित्य दोषपूर्ण असणे.
4. शिक्षकांचे सदोष अध्यापन : शिक्षकांच्या अध्यापनात दोष असणे.

5. विद्यार्थ्यांस अभ्यासात रूची नसणे 5 बऱ्यांच बालकांची व विद्यार्थ्यर्हांची अीयासत रूची निर्माण झालेली नसते. त्याचा परिणाम तयांच्या अध्ययनविषयक सर्व बाबींवर पडतो.

6. योग्य साहित्याचा अभाव : लेखन क्षमतांचा विकास करण्यसाठी ज्या साहित्याची आवश्यकता असते ती पुरेशा प्रमाणात न मिळाल्यामुळे विद्यार्थ्यांस सराव करता येत नाही.

7. घरी योग्य वातावरण नसणे : बऱ्याच, विशेषतः सामाजिक, आर्थिक वा अनय कारणांमुळे वंचित असलेल्या घरातील वातावरण शिक्षणास पोषक नसण्याचा संभव असतो. त्याचा परिणाम बालकाच्या क्षमतांच्रूा विकासावर नकारात्मक होण्याचा संभव असतो.

8.

8. विद्यार्थ्यांचे कुपोषण झालेले असणे : विद्यार्थ्यास आवश्यक तो आहार न मिळाल्यास त्याचे कशाकडेच अवधान लागत नाही.

9. पुरेशी प्रेरणा नसणे : शिकण्याची प्रेरणाच नसेल तर विद्यार्थी अध्ययन ते काय करणार? व सराव वा अभ्यास केला नाही तर संबंधित क्षमतांचा विकास कसा होणार?

धन्यवाद !

DR.VASUDHA V. DEO
ASSOCIATE PROFESSOR
GOVT COLLEGE OF EDUCATION AKOLA Please also read my articles on Chinmayasanskar.com